

XVIII. Miskolci Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia

„Quo Vadis Translatio? Műfordítás és szakfordítás a mesterséges intelligencia tükrében”

*(Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Modern Filológiai Intézet,
Miskolc, 2026. január 28.)*

Behon-Görözdi Dóra

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, Nyelvtudományi Doktori Iskola,
Fordítástudományi Doktori Program

A Miskolci Egyetem BTK Modern Filológiai Intézete, a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete (MANYE), valamint az MTA Miskolci Területi Bizottságának Nyelvtudományi Munkabizottsága 18. alkalommal rendezte meg a Miskolci Alkalmazott Nyelvészeti Konferenciát, amelyet – az elmúlt öt év gyakorlatát követve – az online térben tartottak meg január 28-án. Az idei rendezvény a *Quo Vadis Translatio? Műfordítás és szakfordítás a mesterséges intelligencia tükrében* címet kapta. Dr. Illésné Dr. Kovács Mária, a Miskolci Egyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Karának dékánja, valamint Prof. Dr. Prószéky Gábor, a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesületének elnöke köszöntötték a résztvevőket és hangsúlyozták a KisMANYE-konferenciának is nevezett szakmai fórum jelentőségét. Kiemelték, hogy az eseményen kapcsolatba kerülnek a magyar alkalmazott nyelvészet kutatói és oktatói, megoszthatják egymással és a téma iránt érdeklődőkkel legfrissebb kutatási eredményeiket, valamint gyümölcsöző együttműködések indulhatnak el.

A konferencián öt plenáris előadás hangzott el, valamennyi az MI-t helyezte fókuszba más-más megközelítésből és más-más problémafelvétéssel. Az online térben mintegy 45 résztvevő gyűlt össze, akik később a délután során a hat párhuzamos szekció valamelyikéhez csatlakoztak a virtuális térben. A plenáris előadássorozatot Prof. Dr. Kappanyos András, a Miskolci Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének tanára, az ELTE HTK Irodalomtudományi Kutatóintézetének tudományos tanácsadója kezdte meg *Álmodik-e az élettől elzárt nyelv? – A műfordító feladata és a MI korlátai* című előadásával, amelynek kiindulópontja, hogy a gépek

számára elérhetetlen emberi tapasztalat nem pusztán érzésekben, érzelmekben ölt testet, hanem nyelvi tapasztalat is. Ez az anyanyelven érhető tetten, amely műfordítások esetében jellemzően a célnyelv. Így az előadás során a Sapir–Whorf hipotézishez is visszavezette a hallgatóságot az előadó.

A második plenáris előadást Dr. Dósa Attila tartotta *Az MI által támogatott kreatív fordítás lehetséges stratégiái és tanulságai az új fordítási ökoszisztémában* címmel. A Miskolci Egyetem Modern Filológiai Intézetének és Angol Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszékének docense saját megfogalmazása szerint pillanatfelvételt kínált egy változó területről, amelyben érdekes képet festett az MI által támogatott fordítás lehetőségeiről és korlátairól a műfordítás gyakorlatában. Bevezetőjében definiálta a műfordítás és a kreatív fordítás fogalmait, utóbbit kreatív, tanulható, kísérletező fordítói gyakorlatként mutatta be. A fordítást mint új fordítási ökoszisztémát írja le, amelyet előadásában hibrid rendszerként ábrázolt: a környezeti rendszerbe belép az MI. Az előadó a bemutatott kutatásában Glynn Sharpe: *Sudden Morning Muse* című 128 szavas forrásnyelvi szövegének (Forrás: Story Bytes – Very Short Stories – "Sudden Morning Muse") DeepL és ChatGPT által fordított célnyelvi szövegvariánsait elemezte, és a neutrális gépi fordítást mint asszisztentst nevezte meg. Az előadó hangsúlyozta, hogy az MI nem műfordító, hanem fordítástámogató eszköz, amelynek szerepe a nyersváltozatok készítése, ötletek, intertextuális utalások, lexikai és szintaktikai lehetőségek feltérképezése. Kiemelte, hogy nem képes helyettesíteni az emberi fordítói döntéseket, de ott hasznos lehet, ahol a fordítás felszíni nyelvi szinten mozog, például szóhasználat, alapjelentés, gyakori szerkezetek, semleges regiszter esetében. Ugyanakkor az MI félrevezető ott, ahol értelmezés, kulturális tudás, regiszterváltás, idiomatikus nyelvhasználat szükséges. Az összefoglalóban rámutatott, hogy pillanatnyilag a gép a statisztika, a megjósolható mintázat mentén dolgozik, míg az emberi tényező az örömben, a kreativitásban, a nyelvismeretben és a döntésben testesül meg.

A harmadik plenáris előadó Prof. Dr. Fóris Ágota a *Terminológia az MI korában. Tudásmegosztás és információmenedzsment* című előadásával folytatta a délelőttöt. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének egyetemi tanára, a MANYE alelnöke előadásában annak bemutatását tűzte ki célul, hogy hogyan változik a terminológiakezelés az MI-alkalmazások korában. Hangsúlyozta, hogy a terminológiamenedzsment alapvető célja a tudás rendszerezése és hatékony megosztása. A terminológiai adatbázisok ebben kulcsszerepet játszanak, hiszen tartalmazzák a szakkifejezéseket, azok meghatározásait vagy kontextusait, valamint a közöttük lévő szemantikai és hierarchikus kapcsolatokat. Az előadó kiemelte továbbá, hogy bár a modern MI-rendszerek egyre magasabb színvonalon fordítanak és képesek különböző stílusú szövegeket létrehozni vagy átdolgozni, nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a nagy nyelvi modellek (LLM) valójában csupán nyelvi mintázatokkal dolgoznak, és nem rendelkeznek valódi tudással.

A következő előadó a Szegedi Tudományegyetem Angol–Amerikai Intézetének, Fordító- és Tolmácképző Központjának tanszékvezető főiskolai docense, Dr. Lesznyák Márta volt. *Az MI a szakfordításban: aktuális tendenciák. A mesterséges intelligencia hatása a nyelvi iparra, a szakfordítóképzésre és az ehhez kapcsolódó kutatásokra* című előadásának első részében a nyelvi iparban történő változásokat tekintette át, hangsúlyozva, hogy a generatív mesterséges intelligencia gyors terjedése alapvetően átalakította a nyelvi ipar működését. Több forrásra, így az ELIS-re (European Language Industry Survey), a Slater-jelentésekre hivatkozva kiemelte, hogy az MT és AI használatának aránya nő, gyakorlatilag mindennaposá vált. Hivatkozott az ELIS 2024-es és 2025-ös jelentésére, miszerint a szakmában dokumentált a „fenyegetettség”-érzés: a kutatás szerint 43%-ban jelenik meg a félelem attól, hogy a mesterséges intelligencia és a gépi fordítás felváltja a fordítókat. Az MI által leggyakrabban végzett tevékenységekre is rámutatott, így a következőket említette: utószerkesztés, outputértékelés, minőségbiztosítás és nyelvi tanácsadás, előszerkesztés és többnyelvű tartalmak létrehozása.

Ezt követően az előadó bemutatta, milyen következményei vannak ennek az átalakulásnak a fordítástudományi kutatásokra és a fordítóképzésre nézve. Hangsúlyozta, hogy az MI egy új, másfajta ágens a fordítási folyamatban, amellyel együtt kell működni. Ennek kapcsán kifejtette, hogy lehetséges a fordítók egy részének rezisztenciája az ágencia elvesztése miatt. Az előadó kiemelte azokat a kutatási témákat, amelyek a fordítói kompetencia fogalmának átalakulásához kapcsolódnak: így például a döntéshozás, a promptolási stratégiák, valamint az MI-tájékozottság (AI literacy) kérdése. Az előadás a fordítóképzés megújítását érintő dilemmák bemutatásával zárult.

A plenáris előadások sorát Dr. Vincze Veronikának a HUN–REN Mesterséges Intelligencia Kutatócsoport tudományos főmunkatársának prezentációja zárta, amelynek címe: *Mit tud az MI a fordításban?* volt. Előadását a fordítási piramis bemutatásával kezdte, majd feltette a kérdést: Hol tartunk? Hangsúlyozta, hogy az MI és a nagy nyelvi modellek nem tökéletesek, az emberi fordító munkáját azonban megkönnyítik, megváltoztatják, a fordítástudomány átalakulóban van. Prezentációjában arra mutatott rá, hogy az emberi fordítói munka támogatásához mennyire lehet hatékony és pontos a gépi fordítói algoritmusok használata. Többfajta szövegtípus, például szakszövegek és irodalmi szövegek automatikus fordítását elemezte és hasonlította össze. Előadásában konkrét példákat mutatott angol–magyar nyelvpárban, így például többjelentésű szavak nem megfelelő jelentésben történő fordítására a MetaMorpho és az InterTran programmal. A bemutatott eredmények alapján elmondható, hogy bizonyos szövegek fordítása könnyen megvalósulhat az MI segítségével, ugyanakkor más, nagyobb kreativitást igénylő szövegek esetében még szükségesnek látszik az emberi beavatkozás.

A délutáni szekciókban egyrészt folytatódott a konferencia címében szereplő téma megvitatása, másrészt egyéb, alkalmazott nyelvészeti témájú előadások is helyet kaptak a programban. A résztvevők előtt hat párhuzamos virtuális terem nyílt

meg, szekciónként négy-négy 15 perces előadással a következő témákban: gépi fordítás és stilsztika, mesterséges intelligencia és fordítás – reáliák fordítása, a fordítás elméleti és gyakorlati kérdései – fordítóképzés, mesterséges intelligencia és irodalmi fordítás, szakfordítás és nyelvoktatás a mesterséges intelligencia tükrében, valamint média, fordítás és nyelvtanulás. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül számolok be az értékes kutatásokat bemutató és sokszínű szekcióelőadások közül néhányról.

Prof. Dr. Heltai Pál, a Kodolányi János Egyetem professor emeritusa a fordítás határaitól beszélt, amely témáról több alkalommal is tartott már konferenciaelőadást. Ezt azzal indokolta, hogy a kérdésfelvetésre, miszerint hol húzódnak a fordítás határai, még mindig nem találta meg a végleges választ. Némi humorral fűszerezve hozzátette, hogy azt reméli, ha magyarázza, akkor megérti, megkapja a választ. Beszélt a fordítás meghatározásáról, visszatérő kritériumairól, és kiemelte, hogy a fordítás prototípus-, illetve klaszter-fogalom. Nem csak a szövegtípusok, fordítási módok, médiumok, hanem a folyamatok tekintetében is. Előadásában a következő kérdéseket járta körbe: Fordítás-e a szó szintű fordítás? Fordítás-e a mentális fordítás? Valóban fordítás-e az, ami fordításnak látszik? Miért keltik ezek a szövegek azt a benyomást, hogy fordítások? Van-e határ eredeti szövegalkotás és fordítás között? Kiemelte, hogy a fordítás tágabb értelmezésébe belefér a szó szintű fordítás és a külső input nélküli, mentális fordítás is. Hozzátette azt is, hogy ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy a transzkulturális szerzők minden esetben fordítanak, amikor a szöveg alapján a kutató számára evidensnek tűnik, hogy egy-egy adott szövegegység szó szintű, belső fordítás eredménye. Heltai véleménye szerint ezeket a folyamatokat inkább fordításként írhatjuk le és emellett érvelt, hogy a fordítás nem esszencialista, hanem konstruktivista fogalom.

Dr. Bakti Mária és Nagano Robin Lee előadásukban 2025-ös eredményeikre építve azt vizsgálták, hogy a fordítószakos hallgatók milyen stratégiákat és milyen forrásokat használnak kultúraspecifikus elemek fordítása során. A Szegedi Tudományegyetem intézet- és tanszékvezető egyetemi docense, valamint a Miskolci Egyetem mesteroktatója 15 fordítói mesterképzésben részt vevő hallgatót vont be a bemutatott vizsgálatba. A résztvevők egy újságcikkben előforduló kultúraspecifikus elemek fordítása során használt stratégiákról és eszközökről számoltak be. Az eredmények kimutatták, hogy a kultúraspecifikus elemek magyar megfelelőinek megtalálásához elsősorban a Google keresőjét használják a hallgatók. A keresések gyakran többlépcsős folyamat részei, amelybe a kétnyelvű vagy egynyelvű online szótárak használata és képek keresése is beletartozik. A kutatók eredményei jól felhasználhatók a fordítóképzésben.

Dr. habil. Dobos Csilla, a Miskolci Egyetem Modern Filológiai Intézete Alkalmazott Nyelvészeti és Fordítástudományi Tanszékének egyetemi docense a nyelven belüli fordítás szerepét mutatta be az intraperszonális kommunikációban. Meghatározta az intraperszonális kommunikációt, rávilágított annak szerepére: segít megérteni az életünket, a világban elfoglalt helyünket, a magunkhoz és másokhoz való viszonyunkat, céljainkat, gondolatainkat és érzéseinket. Előadásában tárgyalta, hogy

a belső beszédünkben megnyilvánuló kognitív torzítások és mérgező narratívák ugyanolyan negatívan hatnak a mentális egészségre, mintha egy valós beszélgetés során hangzottak volna el. A prezentáció célja az volt, hogy rámutasson a tudatos átkeretezés kiemelt szerepére. Ez az intralingvális fordítás egyik típusa, amelyet az előadó bemutatott, és rávilágított arra, hogy ennek segítségével meg lehet változtatni a belső beszédet.

E-tanulás a fordítóképzésben: hallgatói és oktatói perspektívák címmel mutatta be négyfős kutatócsoportjuk eredményeit Dr. habil. Robin Edina az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense és Szlávik Szilárd az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének egyetemi tanársegédje. Az előadás bevezetőjében kiemelték az e-tanulás térhódításának hatását az oktatási gyakorlatokra, valamint rámutattak arra, hogy az e-tanulás nem csupán technológiai keretet, hanem komplex pedagógiai környezetet is jelent.

Ezt követően bemutatták az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén 2016 óta működő távoktatásos fordítóképzések tapasztalatait vizsgáló kutatásuk eredményeit. Online kérdőíves vizsgálatuk célja annak feltárása volt, hogy az e-tanulási környezet miként hat a hallgatók és az oktatók munkaterhelésére, hatékonyságára és motivációjára. A vizsgált populációt mint az érem két oldalát mutatták be: 288 végzett hallgatóból 54 fő válaszadó volt a hallgatói felmérésben, míg a 39 fős oktatói populációból 31-en vettek részt a kutatásban. Az eredmények rávilágítanak többek között arra, hogy a sikeres távoktatás kulcselemei az interakció tudatos fenntartása, a jó időbeosztás, a szervezés és a visszajelzés. Az e-pedagógiai készségek kiemelt szerephez jutnak és fontos a digitális közösség, a „jelenlét” kialakítása. Az oktatók 71%-a vesz részt szívesen a távoktatásban, míg a hallgatók 91%-a választaná újra a távoktatást, az oktatók hozzáállása tehát negatívabbnak bizonyult. Végezetül elhangzottak módszertani javaslatok és jógyakorlatok is.

A hozzászólások során számos, a konferencia címében is megjelenő kérdésfelvetés merült fel, miszerint *Quo vadis translatio?*, azaz hova tart a fordítástudomány a mesterséges intelligencia korában és ebben a korszakváltásban milyen szerep jut a humán fordítónak. Kiemelt téma volt, hogy az MI milyen mértékben épült be a hallgatók mindennapi tudományos munkájába, hogyan alakítja át az oktatási gyakorlatot, valamint milyen készségekre lesz szükség a jövő szakemberei számára.